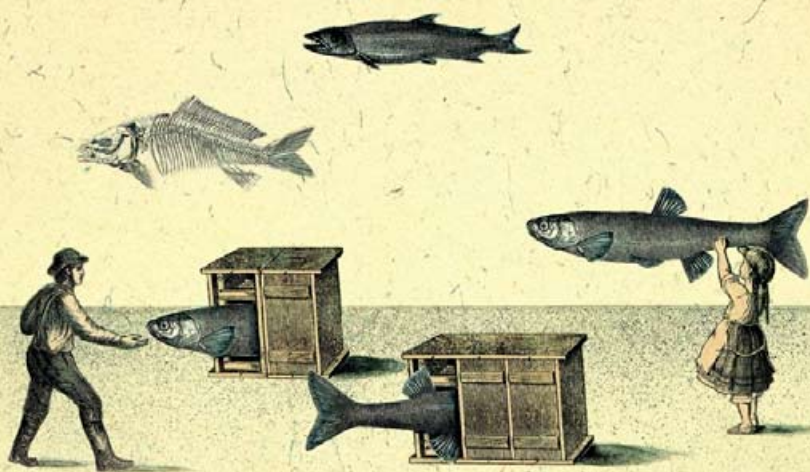

Albert Marenčin

L'udská totalita

Zápisky • myšlienky • úvahy

1996 – 2017

MARENČIN PT

*Za pomoc pri príprave tejto knihy
ďakujeme Gaby Albrecht Žiakovej*

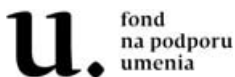
ALBERT MARENČIN

Ľudská totalita

Zápisky – myšlienky – úvahy
1996 – 2017

MARENČIN PT

Vydanie knihy podporil Fond na podporu umenia

© Albert Marenčin, 2021
© Marenčin PT, spol s r. o., 2022
Jelenia 6, 811 05 Bratislava
marenčin@marenčin.sk www.marenčin.sk
Cover © Marenčin Media, 2022
Design © Katarína Marenčinová, 2022
953. publikácia, 1. vydanie

ISBN 978-80-569-0846-4 (viaz.)
ISBN 978-80-569-0847-1 (ePDF)
ISBN 978-80-569-0848-8 (ePub)

1

Včera, na Tri krále 1996, som sa konečne rozhodol „inaugurovať“ tento zápisník, ktorý mi pred dvomi rokmi dal syn pod stromček; bolo to na Vianoce 1993. A dnes konečne idem robiť prvý zápis: dva roky som premáhal trému – bodaj by nie! Taký krásny zápisník, taký krásny papier a to všetko z lásky urobené a darované, nemožno predsa poškrvniť hocakou taľafatkou! To by mali vlastne byť iba „perly ducha“; len kde ich vziať? Perly už aj preto, že je to ten istý papier, na ktorom boli vytlačené Valéryho *Zlé myšlienky* – presnejšie, sú to zvyšky toho papiera – takže aj moje zápisy by mali vyjadrovať nejaké myšlienky. Či skutočne budú, to posúdi čitateľ, ktorému sa raz tento zápisník dostane do rúk.

Bratislava, 7. január 1996

✱

Po dňoch, týždňoch, ba i mesiacoch, čo som presedel nad prekladmi – aj dnes ešte dokončujem Sada a svoje samizdaty (*Nikdy* a *Návraty na Muráň*) –, som si dnes ráno (ešte v posteli) uvedomil či skôr pocítil, že mi čosi chýba a že toto čosi je – príroda. A tento pocit ma priviedol k hütaniu nad spôsobom života, ktorý nielen mňa – nás všetkých – nielenže oddaľuje *a odcudzuje od prírody*, ale nás od nej takmer hermeticky izoluje: od úsvitu do noci, aj cez noc sme obkolesení civilizáciou, jej vymoženosťami i negatívami: všetkými zmyslami ju vnímame a na nič iné sa nám nedostáva času ani energie a napokon ani záujmu: byt, kuchyňa, ulica, úrad, kino, noviny, televízia, rádio – plne zamestnávajú naše zmysly – celý náš život. Obloha s mrakmi a hviezdami, lúka, les so svojimi farbami a vôňami a vtáčím spevom a žblnkotom potokov... – to všetko sú dovolenkové záležitosti, bezmála ako vitamínové tabletky. A pritom cítime ich potrebu, sme od prírody „závislí“ (ako narkoman od drogy) – ako narkoman po absolvovaní protidrogovej kúry, tá civilizačná, protiprírodná kríza, ktorú denne absolvujeme, pôsobí, žiaľ, nielen na naše zmysly, ale aj na psychiku, vedomie, senzibilitu. Myslím, že výsledky tohto pôsobenia si najlepšie uvedomíme skrz umelecké pôsobenie výtvarných a literárnych diel, ktorých celý výrazový aparát – sujet, téma, kompozícia, farebnosť, slovesnosť, metaforika – sa ešte v podstatnej miere napája prírodou, tou elementárnou, ktorá je akoby protikladom tej druhej, civilizovanej. Myslím, že okrem iného aj toto spôsobuje rýchle „starnutie“ uvedených diel a vyvoláva potrebu „niečoho nového“ či „iného“, potrebu zmeny, hľadania... atď. A predovšetkým akúsi nadvládu racionality nad senzibilitou.

7. január 1996

3

Matuška (ktorého teraz vysielala rozhlas) kdesi v súvislosti so Sládkovičom hovorí (približne), že *veľká poézia nie je, neznamená čistá poézia*. Je to pravda, ak pod veľkou poéziou rozumieme poéziu autentickú a pod čistou rozumieme tú bremondovskú „modlitbu“. Lebo „čistá“ poézia – „očistená“ od „špiny“ života, od jeho pachov, chutí a vôní – nie je poéziou, no stále ostáva otázkou, čo je to „veľká“ poézia – a v čom je jej veľkosť, čo je v nej veľké... atď.?

22. január 1996

4

Svetonázor nie je len vecou rozumu, je predovšetkým záležitosťou duchovnou, psychickou – v každom prípade vecou celého človeka: rozum už len formuluje to, čo mu duch a city našepkávajú. Aspoň u mňa je to tak: nebyť mojej citovosti, zmyslu pre spravodlivosť, odporu ku krivde a násiliu... atď., nebolo by ani môjho socializmu. A celý môj život by sa bol ináč vyvíjal – včítane mojich umeleckých sklonov a záujmov.

2. február 1996

5

Polointeligent (akých je u nás veľa) je hlbokomyseľný, má rád hlboké myšlienky, najmä také, ktorých hĺbku už niekto overil a skolaudoval, najmä niekto so zvučným menom: on sám na meranie takýchto hĺbok

aparát nemá – preto všetko sa mu vidí plytké a naničhodné, najmä ale tomu bez ťažkosti rozumie, čiže, ak je to v dosahu jeho polovičnej inteligencie. Totiž polointeligent je spravidla sebavedomý, je presvedčený, že rozumie všetkému a že to, čomu nerozumie, je nutne hlúposť. Ale sú aj polointeligenti bez takéhoto sebavedomia: pre takéhoto je hlboké, naopak, to, čo mu uniká, čomu nerozumie; zato sa tvári, akoby aj tomu rozumel, aby dal najavo, že patrí medzi zasvätencov a že sa právom môže na každého dívať zvrchu...

Ale čo je vlastne hlboké? Iba to, čo je nezrozumiteľné? Hlboké je predovšetkým tragické, smutné, v každom prípade také, čo sa musí prijímať s vážnou tvárou (či pretvárkou) a s hlavou podopretou na sluchách končekmi prstov na pravej ruke. A s pohľadom upretým do nekonečna. Ale (stále pre toho neistého a nesmelého polointeligenta) hlboké je aj také, o čom nevieme, čo si máme myslieť, čo nás zneisťuje a mätie, takže nevieme, čo na to povedať, ako sa tváriť... – aby sme sa neprezradili, nedali najavo, že sme len polointeligenti...

10. apríl 1996

6

Včera, 3. mája (1996) – vernisáž mojej knižky *Nikdy* v Artfore: Egon Bondy ma „predstavil“ publiku, povedal pár vrúcnych, inteligentných a výstižných postrehov o knihe i o mne a nevtieravo nadviazal so mnou dialóg, v ktorom sme hovorili o našej spoločnej príslušnosti k surrealizmu aj o našom spoločnom mlynárskom pôvode, vychválil najmä moju esej o Bretonovi a Teigem (ako najlepší text na túto tému, aký v živote čítal)... Zišlo sa tu mnoho mojich priateľov, duchovných

aj rodinných príbuzných – Doris, Dolo Mensatoris aj so Zuzou, Dášenska s Katkou, aj Dáša Šebanová a Danka Sabolová, pani Hlavajová aj Paľo Bunčák, Lolo Klimo aj Rudo Fila, Ďuro Mojžiš aj Dušan Brozman (Pro Helvetia), Hansi Albrecht, Peter Karvaš (bez Evy? – tú som nevidel), Dušan Polakovič aj s manželkou, podobne aj Reiselovci, Dado Nagy z rádia Twist, Eva Piovarcsyová aj pán Dunaj, ktorý dokonca aj kúpil knihu a dal mi ju podpísať – a ja som si nevedel spomenúť na jeho meno! –, Kamil Zbruž, Stanka Chrobáková, Ivan Mojík aj s manželkou... Na všetkých si zrejme nespomeniem, ale ak mi ešte prídu na myseľ, uvediem ich dodatočne. Bol to príjemný, pekný, dalo by sa povedať „slávny“ večer – a veľkú, ak nie hlavnú zásluhu na tej sláve mal Egon Bondy, ktorého sugestívny, suverénny prednes zaujal prítomných a miestami aj strhol. Dagmar sa veľmi hnevala, že neprišiel aj malý Bertík – bol by to preňho býval jeden z veľkých zážitkov (ak by ho bol skutočne za taký považoval) – možno aj posledný tohto druhu – veď je otázne, či ešte niekedy dôjde k takému-to spoločnému, verejnému vystúpeniu otca so synom, z jeho pohľadu otca s dedom a Bondym?

4. máj 1996

7

Vybrali sme sa s Martinom a Bertom na Martinovej novej Felicii – Žožo a ja – cez Nitru do Novej Vsi nad Žitavou za Žožovým starým kamarátom zo Gennevilliers – Kolomanom Hamarom (Koloman Hamar, poštár, Partizánska 364, 951 51 Nová Ves nad Žitavou, Tel.: 087 851 03). Cestou sme sa zastavili v nitrianskej galérii na výstave *Z jedného cesta* – prešli sme ňou a pokračovali v ceste. Na kraji dediny sme sa spýtali prvej ženy, ktorú

sme zazreli, na Hamara. „Ktorého myslíte?“ spýtala sa. Keď sme povedali, že Kolomana, povedala, že ten nás už vyčkáva – a popísala nám, ako sa k nemu dostaneme. Skutočne nás už vyčkával – Martin ledva stihol založiť film, aby vyfotografoval okamih stretnutia. Stretnutie bolo od prvej do poslednej chvíle srdečné, spontánne s príchutou nostalgie a sentimentality, ale s prevládajúcou radosťou, ktorá dominovala celý čas, pri rozhovore, pri jedení a popíjaní, pri fotografovaní – aj pri návšteve cintorína, kde sme nekonečne dlho hľadali hrob Antoina a Anastázie Záhorských. V Hamarovi, novoveskom poštárovi, ktorý si rád vypije, ožil zrazu Parížan, s plynulou francúzštinou a francúzskymi spôsobmi, plebejským myslením, humorom... Opäť som sa presvedčil, že Francúzsko poznamená nezmatateľne každého, kto cezeň prejde. A Hamar-Banán (ako ho prezývali) tu prežil takmer 10 alebo vyše 10 rokov. – Bol to pekný, príjemný deň, na aký sa nezabúda – nielen Žožo a Banán, ale aj my naň budeme dlho spomínať.

14. máj 1996

8

Konečne som videl dlho pripravovaný a dlho očakávaný film *Papierové hlavy*. Dojem môžem zhrnúť do jedného slova – sklamanie. Hoci v podstate od prvej chvíle, keď Hanák predstavil svoju koncepciu, tušil som niečo také. Ale vzhľadom na jeho predošlú tvorbu, najmä *Obrazy starého sveta*, som veril, že film prekoná svojho autora, jeho koncepciu, že materiál mu nedovolí upadnúť do takých banalít. – Predovšetkým film tohto druhu, komponovaný z takéhoto materiálu, sa podľa mojej mienky nezaobíde bez komentára. Proble-

matika je príliš zložitá, aby sa cez takéto jednotlivosti mohla pochopiť. Jednotlivosti sú predsa súčasťou nejakého celku – resp. celkov podstatne a hlboko rozdielnych. Tieto rozdiely Hanák zrejme zámerne ignoruje, preňho – a teda aj pre diváka – niet rozdielu medzi fašizmom a komunizmom, ba dokonca ani medzi fašizmom a tým naším, sprvoti ani nie stalinským socializmom. Nezáleží... kto a prečo je väznený, kto a prečo trpí, zomiera, bojuje, prežíva nadšenie – a pritom toto „kto a prečo“ je rozhodujúce. – A čo znamenajú tie papierové hlavy? Čoho sú znakom či symbolom? Smiešnosti, prázdnoty či papierom šuštiacich myšlienok? Veď ich prejavy len tu i tam počuť. Väčšinou... hlas žurnálových moderátorov, najmä Záborského – ktorý hovorí napr. o kravách, sliepkach a iných „zveroch“ – a Hanák im pod to podsúva obrázky zo spoločenského či politického sveta. Kliše – a dosť primitívne, zjednodušujúce a demagogické. S prevahou zloby a nenávisťi, bez humoru, bez nadhľadu, bez snahy o pochopenie. Bez ľudskej šťavy – papierové. Druhýkrát som videl film spolu s Egonom Bondym a Lacom Terenom. Rovnaký dojem u všetkých.

25. mája 1996

8.2

Nič iné mi nenapadlo v ten slávny deň ako jeden v podstate banálny poznatok: každý polovzdelanec dnes už omieľa Herakleitov výrok, že človek nevstúpi dvakrát do tej istej rieky, ale že aj ľudský život je taká rieka a že dnešný človek je iný ako ten včerajší a že toho dnešného nemožno posudzovať či odsudzovať na základe jeho včerajších skutkov – a že tie včerajšie skutky a výroky treba znovu a znovu zvažovať. To je

nejednému inžinierovi ľudských duší cudzie, na hony vzdialené jeho pochopu.

14. júl 1996

9

Budmerice. Sme tu desiaty deň – od 13. júla. Všetko beží rovnako ako po iné roky. Snáď len počasie je iné. Po chladných a daždivých dňoch dnes je druhý skutočne letný, teplý deň – ten prvý bol deň nášho príchodu. Aj spoločnosť tá istá. Predvčerom prišla France, dcéra Jeana Clauda, vžila sa do situácie a spriatelila sa s tamojším kolektívom. Dnes od rána takmer neopustila izbu, hrá sa s Bertom „ponorkovú vojnu“, obaja ležia vo svojich posteliach a hlásia si „výstrely“ a „zásahy“. – Dnes som poslal kartu S. Chrobákovej a list Josefovi Jandovi. Odvtedy, čo sme sem prišli, prečítal som Crevelov *Diderotov klavír*, Bulgakovov životopis, *Diego a Frida* – životopisný príbeh Diega Riveru a Fridy Kahlo – od J. M. G. Le Clézia. Stretnutia s Bretonom a Trockým, návšteva v Moskve, odkiaľ sa vrátil presvedčený, že „jedine Trockij je právoplatným (dôstojným) dedičom Marxovho a Leninovho odkazu“... Revolučné umenie: „ktosi povedal, že revolúcia nepotrebuje umenie, že umenie potrebuje revolúciu“. Nie je to pravda. Revolúcia potrebuje revolučné umenie. Pre revolucionára nie je umenie to isté ako pre romantika. Nie je prostriedkom stimulácie či vzrušenia (nie je stimulantom ani dráždidlom), nie je opojným nápojom. Je potravou živiacou nervový systém. Je potravou pre boj. Je takou potravou ako obilie... (183). Frida Kahlo: (187) – v New Yorku jej chýba ľudské teplo, čierny humor Mexičanov, ich senzibilita (včítane ich zlomyseľnosti), ich smiech – aj ten „vražedný“.

U Yankeeovcov nenávidí ich „morgue“ – trudno-myselnosť, pýchu, ich protestantský chlad... „Nemám rada ‚les gringos‘ so všetkými ich kladnými i zápornými vlastnosťami, a tých je veľa, ich spôsob existencie, ich hnusné puritánstvo... Irituje ma, že v Gringolandii to najdôležitejšie je mať ambície, úspech a stať sa ‚niekým‘ – úprimne povedané, ja nemám ani najmenšiu ambíciu ‚byť niekým‘, pohrdam ich hrdosťou a pýchou a byť nejakým veľkým hovnom ma ani zamak neza-ujíma (187).“ – V knihe je veľa zmienok o Bretonovi a Trockom (str. 211 – 217, 227, 221 – 222 – 226, 271, 229 (Trockého vražda). – Podľa Le Clézia na samotnej vražde Trockého Siqueiros nemá podiel: „20. augusta 1940 vnikol do domu Trockého Ramón Mercader, emisár Stalinovej gépeu, vystupujúci pod menom Jackson, ktorý svoj zločin dlho pripravoval: dá sa prijať v Trockého pracovni a zavraždí revolučného vodcu úderom skleneného ihlana do lebky“ – J. M. G. Le Clézio: *DIEGO ET FRIDA – (CO. EDITIONS STOCK 1993 – Gallimard, FOLIO, 18.8.1995)*

22. júl 1996

10

Náš predposledný deň v Budmericiach. Zajtra do 14.00 hod máme uvoľniť izby (ja bývam v drevenom „okáli“, mám príjemnú, trochu tmavú jednopostelovú izbu. Som zvedavý, či sa mi podarí uniknúť nejakým oslavám, minulý rok sa mi nepodarilo – prezradil ma Satinský, ktorý si na vrátnici prečítal moju gratulačnú kartu. – Vďaka počasiu a izolácii v „okáli“ som prečítal za tie posledné dni Slobodove *Pamäti* a *Herečky* a Žáryho *Anekdotický slovník Slovenských spisovateľov*. Sloboda je geniálny – píše automaticky, o sebe,

spontánne, bez rešpektu k rôznym spisovateľským pravidlám a zákonom – je mi zo všetkých slovenských spisovateľov najbližší, je úprimný, miestami ironický a sebaironický, bez snahy o efekty a pózy, zato dokáže nielen zaujať, ale aj dojať, chytiť za srdce: sú v ňom isté paralely k mojim spovediam a vyznaniám. Ak si to náhodou niekto povšimne, bude si myslieť, že som napodoboval Slobodu, lebo u nás hľadanie vzorov a vplyvov patrí k základným „študijným“ metódam literárnych bádateľov.

25. júl 1996

11

Sme konzervatívci, držíme sa včerajších názorov, radi spomíname na svoje postoje, skutky i nadšenie, ktoré robili náš život bohatým a krásnym. Ale prečo vlastne? Ak sa nad tým len trochu zamyslím, zisťujem, že to nie je z nejakej sentimentálnej nostalgie. Držím sa včerajších názorov, lebo lepších nepoznám – a tie dnešné, vládnuce, sa mi vidia zo všetkých najpochybnejšie. Život všeličo skorigoval, zistili sme, že v našich vtedajších názoroch bolo aj veľa ilúzií a omylov – no bolo v nich predovšetkým to, čo dokázalo nadchnúť, zapáliť, pozdvihnúť myslenie a city nad pragmatickú všednosť, nad šedivý pragmatizmus a prízemnosť nášho každodenného života. Za čo sa dnes oddá nadchnúť? Za mechanizmy trhového hospodárstva? Za to, že niečo je dnes drahšie – alebo hoc aj lacnejšie –, ako bolo vtedy? Že možno cestovať po svete? Že môžem hocičo slobodne povedať – a každý na to kašle? Že vládnuca moc má síce inú farbu ako tá včerajšia – ale je rovnako despotická a arogantná? A tu musím

poznamenať, že farba tej včerajšej mi bola predsa len sympatickejšia...

12. september 1996

12

Restif de la Bretonne: typograf, napísal popri tomto povolaní 207 kníh, ktoré tvoria dovedna jeho autobiografiu; svoje spovede a vyznania vlastne ani nepísal, ale ako typograf priamo skladal do riadkov a stĺpcov, bez toho, aby ich korigoval. Marcel Jouhandeau napísal *Esej o sebe samom* – tak by sa mohlo nazvať aj Restifovo dielo. Restif nerobil literatúru – on prosto žil, hodoval, zabával sa, miloval, jebal, a toto všetko si zapisoval prosto, bez štylistických bravúr a estetických zreteľov, a preto prežil – a prežije – všetkých literátov minulosti i budúcnosti.

13. september 1996

(Po prečítaní recenzie vo Figaro littéraire – 12. september 1996)

13

Koľko energie – duchovnej i fyzickej – sa vynakladá na vysvetlenie (objavenie, vypátranie) toho, čo je nevysvetliteľné, najmä v umení – čo tvorí iracionálnu podstatu ľudskej tvorivosti a nijakými logickými, racionálnymi postupmi sa vysvetliť nedá!

17. september 1996

